

Станіславенко А. В., старший викладач
кафедри журналістики та соціальних комунікацій,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ВИСВІТЛЕННЯ ГЕНОЦИДУ В МЕДІА (на прикладі Голодомору в Україні 1932–1933 років та захоплення Маріуполя у 2022 році)

Анотація. У дослідженні проведено комплексний аналіз висвітлення геноциду в міжнародних медіа на прикладі двох репрезентативних кейсів: Голодомору 1932–1933 років в Україні та облоги Маріуполя у 2022 році. Здійснено порівняння журналістських практик у різні історичні періоди, визначено вплив політичних і технологічних чинників на формування інформаційного порядку денного та проаналізовано роль медіа у процесах міжнародного реагування і формування колективної пам'яті.

Ключові слова: геноцид, Голодомор, Маріуполь, цензура, міжнародна реакція, історична пам'ять.

Вступ. Висвітлення геноциду в медійному просторі є однією з ключових проблем сучасних гуманітарних наук, адже інформація визначає характер суспільного сприйняття масових злочинів і впливає на міжнародні механізми реагування. *Актуальність* теми полягає у необхідності міждисциплінарного осмислення трансформації медійних механізмів у висвітленні геноциду. Попри наявність окремих досліджень з історії журналістики та аналізу інформаційної політики тоталітарних і сучасних режимів, комплексний порівняльний аналіз двох подій (Голодомор та облога Маріуполя) досі не був здійснений. Дослідження дає змогу не лише встановити закономірності зміни ролі медіа, а й виявити нові тенденції функціонування журналістики у глобальному просторі, де документування злочинів проти людяності стає складником міжнародного правосуддя та формування історичної пам'яті.

Мета дослідження – виявити трансформації журналістських практик, рівня впливу політичних та технологічних чинників на репрезентацію масових злочинів щодо висвітлення геноциду у світових медіа (на прикладі Голодомору 1932–1933 років та облоги Маріуполя у 2022 році).

Для досягнення поставленої мети використано комплекс *методів*: історико-порівняльний – для аналізу відмінностей і подібностей у висвітленні подій різних епох; контент-аналіз – для вивчення специфіки матеріалів міжнародної та української преси; критичний дискурс-аналіз – для виявлення нарративних стратегій журналістів у подачі інформації; метод кейс-стаді – для глибокого розгляду двох ключових медійних прикладів.

Емпіричну базу становлять архівні публікації міжнародних видань (*The New York Times*, статті Волтера Дюранті), свідчення та тексти Гарета Джонса, сучасні репортажі Associated Press (Мстислав Чернов, Євген Малолетка), матеріали світових ЗМІ (*The Guardian*, *EUobserver*), а також українських інформаційних агентств (*Укрінформ*). Додатково використано аналітичні матеріали, що висвітлюють професійні та етичні аспекти журналістської діяльності в екстремальних умовах.

Питання медійної репрезентації геноцидів у світовому інформаційному просторі посідає важливе місце у сучасних гуманітарних дослідженнях. В українському контексті воно найчастіше розглядається крізь призму висвітлення Голодомору 1932–1933 років та подій, пов'язаних із російсько-українською війною. Історико-журналістський дискурс окреслюється працями, що аналізують особистий внесок та професійні стратегії конкретних кореспондентів. Так, Джеймс Мейс у своїх дослідженнях докладно розглядав протиставлення позицій Гарета Джонса та Волтера Дюранті, демонструючи, як особистий вибір журналіста між правдою та політичною лояльністю формував інформаційне тло довкола Голодомору [1; 2].

Сучасний етап досліджень фокусується на висвітленні воєнних злочинів у Маріуполі 2022 року. Репортажі Мстислава Чернова та Євгена Малолетки, опубліковані Associated Press, розглядаються як унікальне документальне джерело, що фіксує перебіг подій у реальному часі та слугує доказовою базою для міжнародного права [3]. Публікації у провідних світових медіа, зокрема The Guardian, стали вагомим елементом легітимації поняття «геноцид» у дискурсі політичних лідерів і міжнародних організацій [4]. Українські інформаційні агенції забезпечили додаткову верифікацію фактів та підтримали процес формування колективної пам'яті [5], тоді як журналістська спільнота відзначила цю діяльність низкою престижних премій, що підтверджує значущість медійних свідчень у глобальному інформаційному просторі [6].

Проблема залишається малодослідженою, оскільки історичний аспект Голодомору та сучасні воєнні злочини вивчаються переважно окремо, без ґрунтовного порівняльного синтезу. Відсутність комплексних праць, які б зіставляли журналістські стратегії висвітлення геноцидів у різні історичні епохи, зумовлює потребу подальших досліджень та визначає наукову новизну представленої роботи.

Результати дослідження. Іноземні журналісти, які працювали в СРСР на початку 1930-х, зіткнулися з безпрецедентним тиском радянської влади, яка прагнула приховати факт штучного голоду в Україні. Були поодинокі голоси правди: британський кореспондент Гарет Джонс навесні 1933 року особисто подорожував по охоплених голодом українських селах і пробував донести світу жахливу правду. Він писав: *«Я пройшов через безліч сіл і дванадцять колгоспів. Скрізь я чув плач: “У нас немає хліба, ми помираємо...”»* [1]. Водночас більшість впливових західних кореспондентів у Москві пішли на компроміс із совістю. В обмін на доступ до офіційної інформації вони прийняли нав'язані Кремлем наративи і публічно заперечували існування голоду. Найвідоміший випадок – стаття кореспондента *New York Times* Волтера Дюранті *«Russians Hungry, But Not Starving»* (31 березня 1933 р.), де той цинічно стверджував: *«Насправді немає ні голоду, ні голодних смертей... [є лише] смерті від хвороб, викликаних недоїданням...»* [2]. Така кампанія замовчування дискредитувала свідчення очевидців і збила суспільний резонанс.

Захоплення Маріуполя російськими військами у лютому–травні 2022 року продемонструвало новий рівень функціонування журналістики в умовах війни та стало прикладом трансформації медійних практик, порівняно з досвідом попереднього століття. Попри спроби агресора реалізувати повну інформаційну блокаду шляхом відключення електропостачання, телекомунікаційних мереж та створення

пропагандистського середовища, у місті залишалася команда журналістів Associated Press – Мстислав Чернов та Євген Малолетка [3]. Їхня діяльність здійснювалася в умовах систематичних артилерійських і авіаційних обстрілів, що не лише створювало пряму загрозу життю, а й одночасно підкреслювало значення фіксації подій для міжнародної спільноти. Репортажі, підготовлені журналістами, стали єдиним незалежним джерелом документування гуманітарної катастрофи в оточеному місті, включно з фактами руйнування житлових масивів, масових поховань та страждань цивільного населення.

Публікації Чернова і Малолетки спричинили значний міжнародний резонанс, стали підґрунтям для посилення санкцій проти Росії та лягли в основу документального фільму «20 днів у Маріуполі» [3]. Фільм «20 днів у Маріуполі» здобув низку престижних нагород, включно з премією «Оскар» (як найкращий повнометражний документальний фільм) та BAFTA (за найкращий документальний фільм) у 2024 році, а також дві нагороди Grierson Awards (найкращий кінематографічний документальний фільм та найкращий документальний фільм про нинішні події) у 2024 році. Діяльність журналістів отримала визнання на міжнародному рівні, що підтверджується присудженням низки престижних нагород, серед яких Премія імені Джеймса Найта та Deutsche Welle Freedom of Speech Award [6]. Такий рівень оцінки підкреслює значення незалежної журналістики у формуванні глобальної історичної пам'яті, а також демонструє її вагомий роль у протидії дезінформаційним кампаніям у сучасних збройних конфліктах.

На основі проаналізованих прикладів репрезентації двох подій у журналістиці виокремимо спільні та відмінні риси висвітлення геноциду в медіа.

Журналістська етика та професійна сміливість. Події 1930-х років засвідчили глибоку кризу етичних стандартів у міжнародній журналістиці. Дотримання принципу правдивості залежало від особистої здатності кореспондентів протистояти політичному тиску та цензурним обмеженням. Приклад Гарета Джонса демонструє, що окремі журналісти усвідомлювали моральний обов'язок повідомляти правду, навіть попри загрозу професійної маргіналізації та політичного остракізму [1]. Водночас Волтер Дюранті, поступившись етичними принципами, фактично став співучасником замовчування та викривлення інформації про геноцид, ретранслюючи вигідні владі наративи [2]. У сучасних умовах журналістська етика базується на вищих стандартах професійної відповідальності: репортери, як от Мстислав Чернов і Євген Малолетка, свідомо ризикували життям, виконуючи свій обов'язок перед суспільством. Їхня діяльність здобула міжнародне визнання, тоді як спроби викривлення або замовчування фактів, подібні до практики Дюранті, піддаються публічному осуду й критиці [2; 3; 6].

Роль технологічного прогресу. Трансформація журналістських практик значною мірою зумовлена розвитком технологій. У 1930-х роках можливості кореспондентів обмежувалися друкованим словом і телеграфом, що позбавляло їх візуальних доказів та ускладнювало сприйняття інформації аудиторією. Відсутність фотографій і відеозаписів давала змогу тоталітарному режиму кваліфікувати повідомлення про Голодомор як «перебільшення» або «фейк» [1]. На початку ХХІ століття цифрова техніка радикально змінила ситуацію: кожен журналіст отримав доступ до високоякісних засобів фото- та відеофіксації, а поширення ін-

формації стало практично миттєвим завдяки інтернету і соціальним мережам. Попри спроби ізоляції Маріуполя, візуальні матеріали АР було вивезено і оприлюднено, що надало світовій спільноті беззаперечні докази воєнних злочинів [3; 4].

Політичний вплив і цензура. Обидва досліджувані кейси демонструють системне прагнення влади контролювати інформаційний порядок денний. У 1930-х роках іноземні кореспонденти фактично перебували у стані залежності від радянського керівництва: загроза висилки з країни або позбавлення доступу до офіційних джерел змушувала їх до самоцензури. Додатковим інструментом впливу став політичний шантаж, зокрема справа «Метро-Віккерс», що відволікала увагу західної преси від теми голоду [1]. У XXI столітті російська влада використовує інші методи, зокрема системне поширення дезінформації, намагання дискредитувати очевидців та маніпуляцію фактами. Прикладом є заяви про «братські могили», які намагалися приписати українській стороні, хоча світова спільнота дізналася про масові поховання завдяки репортажам АР ще у березні 2022 року [5].

Глобальна аудиторія та міжнародна реакція. У 1930-х роках повідомлення про Голодомор часто губилися на шпальтах західної преси і залишалися не поміченими широкою публікою. Відсутність системного висвітлення призвела до того, що трагедія українського народу не викликала негайної реакції міжнародної спільноти [2]. Натомість події у Маріуполі в 2022 році стали відомими мільйонам людей у режимі реального часу завдяки глобалізації медіа та цифровим каналам комунікації. Жахливі кадри руйнувань і страждань цивільних зумовили швидку міжнародну реакцію: від акцій підтримки України у різних країнах до скликання засідання Ради Безпеки ООН [4]. Отже, сучасна глобальна аудиторія не лише сприймає інформацію, але й чинить тиск на уряди, стимулюючи міжнародні політичні рішення та підтримуючи журналістів у виконанні їхньої професійної місії.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило суттєві відмінності у висвітленні масових злочинів у міжнародних медіа різних історичних епох. У 1930-х роках інформаційна репрезентація Голодомору формувалася під потужним впливом політичного тиску та цензури, що призвело до фактичного замовчування трагедії й відтермінувало її міжнародне визнання як акту геноциду. Досвід висвітлення облоги Маріуполя у 2022 році продемонстрував принципово нові умови функціонування журналістики. Попри інформаційну блокаду, цифрові технології та професійна мужність репортерів дали змогу зафіксувати воєнні злочини й поширити матеріали на глобальному рівні.

Порівняльний аналіз підтвердив трансформацію журналістських практик: від залежності від офіційних джерел і відсутності доказової бази у 1930-х до використання цифрових медіа, глобальної комунікації та посиленних етичних стандартів у XXI столітті. Журналістика у сучасному форматі виступає не лише засобом інформування, а й механізмом протидії дезінформації, інструментом мобілізації міжнародної реакції та складником формування історичної пам'яті.

Список використаних джерел

1. Мейс Дж. Повість про двох журналістів: Джеймс Мейс про Дюранті та Джонса. *Національний музей Голодомору-геноциду*. 29.03.2022. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/news/povist-pro-dvokh-zhurnalistiv-dzhejms-mejs-pro-diuranti-ta-dzhonsa> (дата звернення: 19.09.2025).

2. Duranty W. Russians Hungry, But Not Starving. *The New York Times*. 31.03.1933. URL: <https://www.nytimes.com/1933/03/31/archives/russians-hungry-but-not-starving-deaths-from-diseases-due-to.html> (дата звернення: 19.09.2025).
3. Chernov M. 20 days in Mariupol: The team that documented city's agony. *AP News*. 22.03.2022. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-europe-edf7240a9d990e7e3e32f82ca351dede> (дата звернення: 19.09.2025).
4. Harding L., Borger J., Henley J. Russian bombing of maternity hospital 'genocide', says Zelenskiy. *The Guardian*. 09.03.2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/09/ukraine-mariupol-civilians-russia-war> (дата звернення: 19.09.2025).
5. Давос: військовий кореспондент АР розповів про побачені в Маріуполі жахіття війни. *Укрінформ*. 26.05.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3492882-davos-vijskovij-korespondent-ar-rozproviv-pro-pobaceni-v-mariupoli-zahitta-vijni.html> (дата звернення: 19.09.2025).
6. Мстислав Чернов і Євген Малолетка отримали Bayeux Calvados-Normandy Award за репортажі з Маріуполя. *Детектор медіа*. 10.10.2022. URL: <https://surl.li/vzdsrc> (дата звернення: 19.09.2025).
7. Born into war: How Ukraine's demographic crisis became a catastrophe. *EUobserver*. 11.09.2025. URL: <https://euobserver.com/health-and-society/ar978eff35> (дата звернення: 19.09.2025).